

In Stolis Repromissionis. Светци и святост в Централна и Източна Европа. Adelina ANGUSHEVA-TIHANOVA; Margaret DIMITROVA; Rossina KOSTOVA; Rossen R. MALCHEV (ed.). Sofija: Impresario & Publishing House »Rod«, 2012., 520 str.

Većina su radova objavljenih u knjizi tekstovi izlaganja s međunarodnoga skupa »Култове на раннохристиянски светци от Централна и Югоизточна Европа« održanoga 1999. godine u Sofiji na inicijativu profesora Ivana Dobreva (Sofijsko sveučilište sv. Kliment Ohridski), a u organizaciji Udruženja za antropologiju, etnologiju i folklorne studije »ОНГЪЛ«, Katedre za arheologiju Velikotrnovskoga sveučilišta sv. Kiril i Metodij, Fakulteta za medievalne studije Srednjoeuropskoga sveučilišta u Budimpešti, Paleoslavističkoga seminara Filološkoga fakulteta Sveučilišta Neofit Rilski u Blagoevgradu i Fakulteta za slavensku filologiju Sofijskoga sveučilišta sv. Kliment Ohridski. Referatima sa skupa dodani su i drugi članci srodne tematike. Opsežan zbornik izdan je uz financijsku pomoć Bugarskoga znanstvenog fonda Ministarstva za obrazovanje, mlade i znanost te Fakulteta za srednjovjekovne studije Srednjoeuropskoga sveučilišta u Budimpešti.

U knjizi su u kontekstu suvremenoga proučavanja svetaca predstavljena interdisciplinarna istraživanja svetačkih kultova koji su nastali i razvili se u srednjoj Europi, na Balkanu, Kavkazu i u Rusiji, od kasne antike i srednjovjekovlja do 20. stoljeća. Kultovi, tekstovi i umjetnička djela o svecima prikazani su s aspekta arheologije, etnologije, kulturne povijesti, povijesti umjetnosti, lingvistike, povijesti ideja, tekstologije i književne povijesti. Zajednički nazivnik svih priloga duhovito je izražen u metaforičkom naslovu *In stolis repromissionis* (= *U haljinama obećanja*), koji potječe iz hagiografskoga spisa *Acta SS Fructuosi, Eulogii et Augurii*. Zbornik sadrži 33 članka pisana na bugarskom, ruskom, engleskom i francuskom jeziku sa sažecima na engleskom ili slavenskim jezicima, što povećava pristupačnost tekstova. Podijeljen je u dvije cjeline koje tematski odražavaju istraživačka težišta moderne znanosti o svecima: I. *Свѣтецѣт и неговата исторія: присѣствие, политики, власт* i II. *Свѣтци, култове и текстове: създаване и разпространение*.

U prvoj cjelini zbornika nalaze se studije o istaknutim svecima kasne

antike i ranoga kršćanstva, sv. Aleksiju, »čovjeku božjem«, sv. Konstantinu Velikom, sv. Dioniziju Areopagitu, sv. Demetriju i sv. Jurju, čije su hagiografije postale obrascem za tri osnovna tipa srednjovjekovnoga sveca, za asketa, vladara i vojnika. Tri članka obrađuju lik svetog Aleksija. Gábor KLANICZAY, *The fate of the legend of St. Alexius: Christian antiquity in medieval Hungary* (29–46) istražuje na koji je način legenda i duhovnost »čovjeka božjeg« utjecala na razvoj hagiografije u srednjovjekovnoj Ugarskoj i srednjoj Europi. Yuri P. ZARETSKY, *Personality of St. Alexius, the man of God* (47–60) istražuje pojam individualnosti u Aleksijevim legendama i pronalazi u dvjema zapadnim hagiografijama iz 12. i 15./16. stoljeća opise Aleksijeve introspekcije. Zaključuje da bi analiza grčkih i slavenskih tekstova zasigurno pružila još kompleksniji prikaz svečeve individualnosti. Miglena IVANOVA, *The Gagauzs and the song about St. Alexius, the man of God* (61–72) utvrđuje blisku povezanost pjesama o sv. Aleksiju kod Gagauza, pravoslavnih kršćana turskoga podrijetla u Besarabiji i sjeveroistočnoj Bugarskoj, te tiskanih životopisa sv. Aleksija popularnih kod Karamanlija u Anatoliji.

»Carskoj svetosti« Konstantina Velikog posvećena su dva članka. Андрей РОЖДЕСТВЕНСКИЙ, *Облик Константина Великого в социальной мифологии поздней античности* (75–91) proučava odnos uzajamnih utjecaja poganske i kršćanske mitologije na primjeru Konstantina Velikoga i pokazuje na koji način izranjaju Konstantinovi prikazi iz kompleksnoga filozofskog okružja kasne antike. Андрей РАНЧИН, *Обращение в христианство Константина равноапостольного по рассказу Хроники Георгия Амартола и крещение князя Владимира Святославича по версии Повести временных лет: греческая модель и ее русская трансформация* (92–108) ukazuje na značajne razlike u hagiografijama dvaju vladara, Konstantina Velikoga i kijevskoga princa Vladimira, osobito u motivu njihova obraćenja na kršćanstvo. Autor ističe da je car Konstantin posjedovao kršćanske vrline i prije obraćenja, dok je Vladimir tek pokrštavanjem postao kršćanski vladar.

Sljedeće poglavlje u zborniku obrađuje legendu o sv. Dioniziju Areopagitu, prvom atenskom biskupu. Климентина ИВАНОВА i Стефка МАЛИНОВСКА, *Житието на св. Дионисий в средновековната славянска традиция* (111–139) izdale su slavenski prijevod *Vita Dionysii*

Areopagitae s varijantama iz više ćirilskih srpskih rukopisa iz 14.–17. stoljeća i u tekstološkoj studiji pokazale da je slavenski prijevod legende nastao u 10. stoljeću u Bugarskoj, vjerojatno u Preslavu. Istaknuto je i da je slavenska verzija životopisa osobito vrijedna, jer grčki original nije sačuvan. Slavenska legenda u ovoj je studiji uspoređena s latinskim prijevodom, objavljenim u izdanju *Patrologia graeca*. Стефка МАЛИНОВСКА sastavila je i indeks slavenske legende sa 753 leksema i latinskim paralelama (*Речник индекс към славянската версия на Житието на св. Дионисий с латински съответствия*, 140–166). Dva kratka, ali zanimljiva osvrtta na žitje sv. Dionizija napisao je Франсис ТОМСЪН, *Две бележки за Житието на св. Дионисий* (167–170). U prvoj bilješci autor tumači da je pogrešna identifikacija Dionizija Areopagita s Dionizijem, prvim biskupom Pariza, evidentirana već oko 800. godine u anonimnoj latinskoj pasiji. Spomenuti su i brojni kasniji prijevodi i revizije Dionizijeve legende (Hilduin, Scotus Eriugena, Anastazije Bibliotekar). U drugoj je bilješci navedeno da je grčki tekst *Martyrium beati Dionysii Areopagitae* (BHG 554) potvrđen u slavenskom prijevodu u menologiju iz Gračanice iz 14. stoljeća (ovaj se rukopis čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu).

Posljednji odlomak u prvoj tematskoj cjelini sadrži priloge o »sveticima vojnicima«, sv. Jurju i sv. Demetriju. Георги АТАНАСОВ, *Поява, семантика и разпространение на иконографията »св. Георги пешак и змееборец« (V-XI в.)* (173–199) pokazuje kako postoje brojni prikazi sv. Jurja u borbi sa zmajem na freskama i reljefima u Egiptu, Bliskom istoku, Kapadokiji, Kavkazu i Krimu. Važno je za hagiografsku tradiciju da su ovi likovni prikazi nastali prije 11. stoljeća, dok su pisani spomenici sa legendom o sv. Jurju potvrđeni tek s prijelaza 11. u 12. stoljeće. Najstariji prikaz ovoga sveca kao vojnika potječe iz polovice 9. ili početka 10. stoljeća, ali je moguće da je motiv borbe sa zmajem još stariji, na što upućuju keramički nalazi iz Vinice (Makedonija) iz 5./6. stoljeća. Autor ističe da se ikonografski motiv sv. Jurja i zmaja razvio na Bliskom istoku pod snažnim utjecajem biblijskih tekstova (npr. *Apokalipse*). Rossitza MILENKOVA-KYHENG, *La semiotique du texte symbolique (Sur la littérature hagiographique, consacrée à saint Démétrius)* (200–210) na primjeru literarnih obrada sv. Demetrija Solunskoga u staroj bugarskoj književnosti pokušava dokazati da se sred-

njovjekovni tekstovi prema semiotičkoj tipologiji najbolje mogu istraživati kroz paradigme simbola. Илиана ЧЕКОВА, *Св. Георгий Победоносец и св. Димитрий Солунский в культурной традиции Киевской Руси* (211–222) konstatira da se sv. Juraj i sv. Demetrije Solunski često zajedno pojavljuju u starijoj ruskoj književnosti prateći u tome bizantske i starobugarske obrasce. Na ekvivalentan način, kao branitelji kršćanstva, pobjednici i nesbeski zaštitnici kraljeva ugleda i ruske države, opisani su u djelima *Povest' vremennyh let* (12. st.) i *Legendi o Borisu i Glebu* (1015.) Autorica zaključuje da je isprepletenost Jurjeva i Demetrijeva kulta mnogostruko potvrđena u kulturnoj tradiciji Kijevske Rusije.

Druga tematska cjelina u zborniku podijeljena je u šest poglavlja. Prvo poglavlje sadrži četiri članka koji problematiziraju nastanak svetačkih kultura. Cristian GAȘPAR, *Julian the emperor: the making of a 'pagan' saint in the fourth century* (227–241) analizira koliko su interpretacije kršćanskih hagiografa, a koliko tumačenja nekršćanskih autora iz 4. i 5. stoljeća utjecali na razvoj kulta sv. Julijana, cara koji je tragično poginuo u ratu 363. godine. O štovanju sv. Ripsime (kraj 3. stoljeća) i počecima kršćanstva u Armeniji piše Армен КЕШИШЯН u članku *Святые Рипсимские девы и их почитание в Армении* (242–250). Константин РАНГОЧЕВ, *Неизвестен светец от София* (251–255) istražuje biografiju jednoga nepoznatoga bugarskog sveca, Konstantina iz Sofije, koji je mučen i ubijen 1737. godine, jer nije pristao prijeći na islam. Autor ovdje prvi put izdaje rukopisni životopis ovoga sveca iz 1913. godine. O suvremenim mučenicima piše i Panayot KARAGYOZOV, *St Maximilian Kolbe and concentration camp martyrs in the context of totalitarian martyrdom* (256–268). Drugo poglavlje naslovljeno *Культове и общества* sadrži tri rada. Slavia BÄRLIEVA, *Nicetas of Remesiana and two apostolic missions on the Balkans in the late fourth – the early fifth centuries* (271–278) analizira misionarsku aktivnost Nikete iz Remesiane (Bela Palanka u Srbiji) u kontekstu kasne antike na Balkanu i zaključuje da su misije bile lokalizirane na području gornjih tokova rijeka Marice i Iskara. Marina MILADINOV, *Putria tecta, bishop and his martyr: mutual patronage and configuration of power in Byzantine Istria* (279–298) upotrebljava termin »uzajamna potpora« za odnos između kulta sv. Mavra Porečkoga i lokalnoga biskupa Eufrazija u kontekstu onodobnih religijskih kontroverzi i borbi za vlast. Zara POGOŠSIAN, *The*

»Foreign element« in christianisation legends of Armenia (299–310) objašnjava da su se srednjovjekovne armenske aristokratske obitelji služile legendama o pokršćavanju Armenije da bi ojačale društveni status te da su isticale ulogu stranih vladarskih kuća u svojoj genealogiji. Treće poglavlje metaforičnoga naslova *Земните знаци на небеските сили* problematizira tematiku svetačkih moći i relikvija. Elka BAKALOVA, *Cults and relics: the relics of the saints and their role in medieval cultures* (313–324) ističe u svom radu kako su se bugarski vladari već od 12. stoljeća koristili svetačkim reliktima da bi osigurali političku vlast. Надежда ДРАГОВА, *Вяра и мощи: лечителното чудодействие на мощите в старобългарската литература* (325–333), prikazuje značenje čudotvornih moći relikvija u vrijeme Prvoga Bugarskoga Carstva. Autorica opisuje relikvije pohranjene u Strumici (Makedonija), kao i moći sv. Ivana od Rile u Serdici (Sofija). U članku Kazimira POPKONSTANTINOVA, *Prayers and incantations against fever on lead amulets from tenth-century Bulgaria* (334–342) opisana su tri novopronađena amuleta s molitvama i zaklinjanjima protiv groznice, koji potječu iz 10. stoljeća s područja sjeveroistočne Bugarske i Rumunjske.

Četvrto poglavlje sadrži nekoliko članaka koji proučavaju prikaze svetica s aspekata povijesti umjetnosti: Ralitzа ROUSSEVA, *The Koimesis and Metastasis of St. John the Theologian in orthodox art* (345–357); István M. BUGÁR, *The martyrdom of the Quattuor coronati: art and the early church in Pannonia* (358–371); Magda MILCHEVA, Mariana SLAVOVA, *Reliquary-crosses and ornaments with images of saints from the Haskovo Regional Museum of History* (372–385); Нелли ЛИНДГРЕН, *Раннехристиянские и русские святыя в русских иконописных подлинниках* (386–392). Slijedi odlomak s etnografskim i folkornim priložima o svecima i svetošti: Rossen R. MALCHEV, *Traces of early christianization of the Rhodope Mountains in the folk culture of the village Yugovo, Eastern Rupchos* (395–401); Николай НЕНОВ, *Старозаветните сюжети Стълбата на Яков и Неопалимата къпина и българските фолклорно-митологични представи* (402–408), Албена МАЛЧЕВА, *Благовещение и вярванията за животни, произлезли от хора* (409–415) i Ваня МАТЕЕВА, *Почитането на светците и селските събори (По материали от Североизточна България* (416–424).

Posljednji je dio zbornika posvećen književnim, jezičnim i teksto-

loškim temama. Олеся В. ГЛАДКОВА, *Житие Евстафия Плакиды: »монашеская« версия житийного романа* (427–446) predstavila je manje poznatu verziju legende o sv. Eustahiju Placidu koja je sačuvana u dvama rukopisima pskovske redakcije iz 15. stoljeća. U odnosu na mnoge grčke i slavenske verzije ovaj je prijevod sažet i koncizan, a epizode iz svjetovnoga života su izostavljene. Zbog toga autorica pretpostavlja da su slavenski prijevod ili grčki predložak mogli nastati u nekom monaškom skriptoriju, možda na Atosu. Людмила Н. КОРОБЕЙНИКОВА, *Житие Галактиона и Епистимии в древлехранилищах Российского Государственного Архива древних актов и Государственного Исторического Музея* (447–456) proučila je da se tekstovi životopisa sv. Galakcija i Episteme, supružnika koji su umrli mučeničkom smrću u vrijeme Dioklecijanovih progona, nalaze u mnogim ruskim hagiografskim zbornicima. Autorica je osobito analizirala osam legendi u rukopisima iz 14.–18. stoljeća, koji se čuvaju u Ruskom državnom arhivu i Državnom povijesnom muzeju. Zaključila je da se mogu razlikovati tri verzije prijevoda, dvije su verzije nastale prema različitim grčkim predlošcima, a njihovim preoblikovanjem nastala je i treća verzija. Margaret DIMITROVA, *Forms of saints' names in Croatian glagolitic sources: tradition and change* (457–465) istraživala je oblike svetačkih vlastitih imena u hrvatskim glagoljskim misalima i brevijarima iz 14. i 15. stoljeća i uspoređivala ih s bugarskim, srpskim i istočnoslavenskim rukopisima iz razdoblja od 10. do 14. stoljeća te grčkim i latinskim paralelama. Analizirala je i poglavito izdvojila imena: Vasilii/Vasil, Blažilii/Blažii/Blaž; Kr'stanciê, Krstenciê i D'mitr'/Mitar/Gmitar. Autorica je zaključila da su hrvatski glagoljaši nastojali sačuvati tradicijske oblike imena, ali su ih i transformirali na različite načine, osobito pod utjecajem govornoga jezika. Adelina ANGUSHEVA-TIHANOVA, *Miracles and martyrs: the representation of torture in the Vitae of early christian saints in the Balkan* (466–490) proučila je kratke životopise svetica i svetaca u *Menologiju* cara Bazilija II (10./11. st.) i donijela preglednu tablicu u kojoj je za 62 sveca navela datum svetkovine, svečevo ili svetičino ime, mjesto rođenja, opisala način mučenja, čudesa i oblik smrti. Istaknula je da su u ovim legendama potvrđena manje okrutna mučenja i opisano je manje svetačkih čudesa. Autorica je došla do više zanimljivih zaključaka, npr. da su svetački kultovi balkanskoga područja Rimskoga Carstva bili manje poznati drugdje u kršćanskom svijetu, nego

maloazijski ili sjevernoafrički kultovi.

I ovako sumaran pregled sadržaja može pokazati nastojanje urednika zbornika da predstave bogatu i raznovrsnu tradiciju svetačkih kultova, nastalih na prostorima od srednje Europe i hrvatske istočnojadranske obale, do Balkana, Kavkaza i Rusije. Tekstovi skupljeni na ovome mjestu predočuju različita metodološka uporišta i recentne interdisciplinarne poglede, pa je za vjerovati da će zainteresirati širu znanstvenu javnost.

VESNA BADURINA STIPČEVIĆ

Анета ДИМИТРОВА. *Синтактична структура на преводната агиографија*. Софија: Универзитетско издателство »Св. Климент Охридски«, 2012., 311 str.

Aneta Dimitrova profesorica je staroslavenskoga, starogrčkoga i povijesti bugarskoga jezika na sveučilištu Sv. Kliment Ohridski u Sofiji, a glavni je njezin interes sintaksa (u prvome redu glagolska) staroslavenskih prijevodnih hagiografija, osobito onih nastalih u preslavskoj školi te onih prevedenih u prvome redu sa starogrčkoga. Knjiga *Синтактична структура на преводната агиографија* izdanje je autoričine doktorske disertacije, a nastavak je njezina rada na istraživanju sintakse prijevodne hagiografije. Knjiga se, uz literaturu i priloge, sastoji od triju poglavlja: opširna uvoda, analize sintaktičkih struktura u analiziranome korpusu te zaključka.

U uvodu, koji obaseže pedesetak stranica, autorica daje opširan prikaz problematike, navodi uzroke pisanja te objašnjava kriterije odabira tekstova za korpus te struktura koje će se proučavati, smješta djelo u kontekst ostalih radova koji obrađuju tu tematiku te objašnjava metodološke principe koji se pri analizi primjenjuju.

Sintaksa je jedna od najslabije opisanih razina pri proučavanju staroslavenskih (autorica staroslavenski, u skladu s uobičajenom bugarskom praksom naziva starobugarskim) tekstova, a o njoj se puno manje pisalo nego o ostalim razinama staroslavenske gramatike. Premda je u nekim razdobljima proučavanje sintakse među paleoslavistima bilo iznimno popularno, ipak je takvih radova znatno manje u odnosu na radove koji se bave ostalim razi-